

УДК 373.5(4):008-022.218:004

Іванюк І.В., науковий співробітник Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, iivanyuk@yandex.ru

**ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО
ОН-ЛАЙН НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАРУБІЖНІЙ ПЕДАГОГІЦІ
THEORETICAL APPROACHES TO THE DESIGN AND DEVELOPMENT OF
MULTICULTURAL ONLINE LEARNING ENVIRONMENTS IN FOREIGN
PEDAGOGY**

Резюме. В статті розглядаються теоретичні підходи до проектування та розвитку полікультурних он-лайн навчальних середовищ у зарубіжній педагогіці, звертається увага на особливості і перешкоди, з якими зустрічаються розробники. Присвячується увага сучасним конструктивістським теоріям он-лайн навчальних середовищ, які підкреслюють важливість полікультурної обізнаності та міжкультурного розуміння під час навчання.

Ключові слова: освіта, полікультурне он-лайн навчання, проектування полікультурного комп'ютерно орієнтованого навчального середовища.

Резюме. В статье рассматриваются теоретические подходы к проектированию и развитию поликультурной он-лайн образовательной среды в зарубежной педагогике, обращается внимание на особенности и сложности, с которыми сталкиваются разработчики. Рассматриваются современные конструктивистские теории он-лайн образовательных сред, которые подчеркивают важность поликультурной осведомленности и межкультурного понимания во время обучения.

Ключевые слова: образование, поликультурное он-лайн обучение, проектирование поликультурной компьютерно ориентированной обучающей среды.

I.Ivaniuk. Summary. The article deals with international approaches to the design and development of multicultural online learning environments, drawing attention to features and obstacles faced by developers. Attention is given to contemporary constructivist theories of online learning environments that emphasize the importance of multicultural awareness and intercultural understanding while learning.

Key words: education, desing of multicultural computer oriented learning environment, intercultural online learning.

Постановка проблеми. Підвищення реальної та віртуальної мобільності людей в сучасному світі посилило їх потребу в успішній культурній адаптації й ефективній комунікації, формуванні полікультурної компетентності особистості. Освітні технології інтенсивно розвиваються завдяки використанню сучасних технічних засобів. Це змінює підхід до освіти в багатьох країнах світу. Йдеться про формування та розвиток комп'ютерно орієнтованого навчального середовища (КОНС), в якому під час дистанційного навчання використовуються інформаційні технології, нові форми і засоби

навчання, що сприяють формуванню полікультурної компетентності учасників навчально-виховного процесу, враховують полікультурну різноманітність учнів. Актуальним стає розроблення навчальних програм і проектування он-лайн навчальних середовищ, які будуть гнучкими та адаптованими до учнів з різними культурними і мовними світоглядами.

Практика створення і впровадження комп'ютерно орієнтованого навчального середовища аналізувалася в роботах українських вчених В.Ю. Бикова, М.І. Жалдака, Ю.О. Жука, О.М. Соколюк, В.В. Лапинського, С.Г. Литвинової, А.Ф. Манако, Н.В. Морзе, А.В. Співаковського, Н.В. Тверезовської, Ю.В. Триуса, Н.В. Сороко, О.І. Шимана та ін. Серед російських вчених питаннями дистанційної освіти школярів займаються М.Ю. Бухаркіна, О.В. Густирь, М.В. Моїсеєва, Є.С. Полат, А.В. Хуторський. Питанням методології створення системи дистанційної освіти в Україні присвячені роботи В.Ю. Бикова, Ю.М. Богачкова, В.О. Гравіт, А.П. Кудіна, В.М. Кухаренко, Н.Г. Сиротенко, В.В. Олійника, Ю.А. Пасіхова, О.П. Пінчук, О.В. Рибалко.

Питання впровадження полікультурної освіти в КОСН розглядаються зарубіжними дослідниками в різних аспектах. Приділяється багато уваги вивченню іноземних мов у роботах С. Гуса і Ф. Хелма, К. Маклюглін і Р. Олівера, К. Шнейдера і Л. Панчіні та ін. На важливості підтримки полікультурного розуміння студентів через дистанційну освіту наполягають А. Лаузон, К. Мейєр, А. Сіджес, Л. Сіфуєнтс і К. Марфі та ін. Взаємозв'язок медіа та полікультурної освіти висвітлено у роботах П. Кара і Б. Порфіліо, Р. Фергюсона та ін. Розвиток полікультурності через використання ІКТ розглядаються в працях С. Дамарін, Дж. Джу, К. Кларка і П. Горскі, М. Хайгера та ін. Дослідники Д. Йонассен, К. Маклюглін, К. Пек, Т. Рівс, П. Рівс, А. Холзл та ін. розглядають в своїх роботах конструктивістські теорії он-лайн навчальних середовищ, які підкреслюють важливість загального розуміння культури, поширення знань і гнучкого мислення як основи полікультурної обізнаності та міжкультурного взаєморозуміння. Ролі віртуальних навчальних спільнот у контексті полікультурного КОНС присвячені роботи Р. Кукі та Д. Врайта, М. Ріела, М. Скардамалія й К. Берейтера, Д. Телесата ін.

Метою статті є огляд теоретичних підходів до особливостей проектування та розвитку полікультурних он-лайн навчальних середовищ для забезпечення дистанційної освіти у сучасній зарубіжній педагогіці.

Завданням є проаналізувати зарубіжний досвід підходів до проектування та розвитку полікультурних он-лайн навчальних середовищ для забезпечення дистанційної освіти, визначити особливості й перешкоди, з якими зустрічаються розробники.

Виклад основного матеріалу. Зупинимось на змісті понять КОНС та дистанційної освіти. В.Ю. Биков дає визначення КОНС з точки зору моделей організаційних систем відкритої освіти: “Відкрите навчальне середовище – це таке навчальне середовище, будова якого передбачає цілеспрямоване використання в навчально-виховному процесі засобів, технологій та інформаційних ресурсів глобального освітнього простору, що утворюють освітньо-просторову компоненту навчального середовища” [1, с.381].

Дистанційне навчання педагогами різних країн традиційно визначається як освітній процес, оснований на використанні сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, в якому значна частина викладання проводиться викладачем (або групою викладачів), віддаленим у просторі та/або часі від учня (або групи учнів), тобто не передбачає безпосередню навчальну взаємодію учасників віч-на-віч. Основними формами дистанційного навчання є кореспондентська та на основі комп’ютерних комунікацій (он-лайн або оф-лайн).

Навчаючись на кореспондентських курсах, учень отримує завдання, інструкції та підручники у друкованому вигляді поштою; виконанні завдання він надсилає на перевірку поштою, факсом або електронною поштою. На он-лайн курсах – учень навчається за допомогою комп’ютера в режимі реального або затриманого часу за методикою відповідної навчальної організації в мережі Інтернет.

Розвиток КОНС набуває особливо важливого значення в полікультурному суспільстві, яке притаманне сучасному світу. Більше того, КОНС відкриває кордони спілкування та створює додаткові можливості для навчання, створює різноманітні дистанційні курси, віртуальних спільнот, міжнародних освітніх проектів в мережі Інтернет, у яких беруть участь всі учасники навчально-виховного процесу, тощо. Дослідження С. Дамарін (США) свідчить про те, що спільна і самостійна робота на комп’ютері може змінити культуру спілкування в класі, вплинути на ролі вчителів та учнів, змінити очікування учнів щодо навчання [3].

Навчально-виховний процес направлений на формування культурних цінностей в учнів і під час проектування он-лайн навчального середовища розробниками обговорюються питання, що стосуються соціальних і культурних вимірів завдань, каналів зв’язку, структурування інформації для того, щоб задовольнити потреби учнів різних культур.

Викладання та навчання он-лайн є гнучким. Американський вчений Б. Кахн визначив ключові особливості он-лайн навчального середовища: «Інтерактивність, мультимедійність, відкрита система, он-лайн пошук, незалежність від часу, дистанції та пристроїв, глобальна доступність, електронні друковані видання, багаторазова експертиза,

індустрія підтримка, контроль за навчанням, зручність, самостійність, легкість у використанні, он-лайн підтримка, автентичність, захищеність курсу, дружнє середовище, відсутність дискримінації, прийнятна ціна, легкість у роботі під час вивчення курсу, спільне навчання, формальне та інформальне середовище, он-лайн оцінювання, віртуальні культури тощо» [7, с.8].

Викладання он-лайн вимагає полікультурного взаєморозуміння між вчителями та учнями, які належать до різних культур. Зарубіжними вченими було проведено ряд досліджень щодо розроблення освітніх ресурсів для транс-національного, дистанційного навчання. Група вчених Б. Колліс, Д. Парізі й М. Лігоріо (Італія) вважають, що серед перешкод на шляху ефективного навчання в режимі он-лайн і глобального зв'язку є проблеми культури та середовища; відмінності у стилях навчання; проблеми, пов'язані з різними освітніми та культурними цінностями; проблеми мови та семантики; технічні проблеми, пов'язані з платформами, операційними системами і відсутністю стандартних інтерфейсів [2].

К. Маклюглін (Австралія) вважає, що полікультурний підхід до проектування та розроблення он-лайн навчального середовища вимагає, щоб вчителя розглядали та обговорювали такі питання: “Яке навчальне середовище є найбільш знайомим для моїх учнів? Яким чином я можу підтримати перехід до он-лайн середовища? Яким чином культурний світогляд учня впливає на його погляд, ставлення до навчальних завдань? Як студенти представляють свою роль і роль вчителя? Якого роду оцінювальні завдання найкращим чином підтримують процес навчання? Які форми зворотного зв'язку будуть найбільш мотивуючими для учнів? Яким чином технологія допомагає підтримувати комунікацію і діалог, що підтримують різноманітні культурні навчальні потреби?” [8, с.19].

Дослідниця зазначає, що через те, що навчальне середовище стає більш гнучким, педагогіці теж треба ставати більш плюралістичній: “Вчителя повинні навчитися працювати з культурними відмінностями, підтримувати діалог та спілкування через національні кордони і використовувати різні стилі навчання” [8, с.19].

Вона пропонує методичні рекомендації щодо розроблення навчальних ресурсів для культурного розмаїття учнів. Рекомендації представлені у вигляді полікультурної моделі, яка дозволяє учням учитися завдяки навчальним ресурсам, які відповідають їх культурним поглядам та очікуванням від освіти. Учні обирають той шлях навчання, який їм ближче за культуру. На схемі показано різні погляди на навчання та викладання, які розглядаються з традиційної точки зору та з погляду відповідної культури.

Рисунок 1. Різні погляди на навчання за К. Маклюглін [8, с.10].

На схемі порівняння поглядів на навчання виглядають поляризовано. В дійсності, існує можливість зміни одного погляду на інший. Наприклад, під час взаємодії у навчально-виховному процесі вчителі переходять від викладання віч-на-віч або традиційного дистанційного навчання з використанням друкованого матеріалу до он-лайн навчального середовища. При цьому учні та вчителі набувають певний досвід від того, що відбуваються зміни від:

- “визначеного та іноді ізольованого навчального простору до глобального, пов'язаного з ресурсно-орієнтованим віртуальним навчальним середовищем;
- навчального середовища, яке контролюється інструктором (традиційний клас) до спільного навчального середовища;
- середовища, в якому зміст визначено і запропоновано вчителем, до того середовища, де зміст є гнучким, а ресурси - легко доступними і зрозумілими” [8, с.10].

Враховуючи такі зміни, вчителі повинні будуть переорієнтуватися на спілкування з культурно різноманітною групою учнів, які, можливо проживають в різних країнах, а учні повинні навчитися справлятися з вимогами ресурсно-орієнтованого навчання, он-лайн спілкування і навчальним досвідом.

В зарубіжній науково-дослідній літературі [4,5,6,8,9] існує декілька сучасних конструктивістських теорій он-лайн навчальних середовищ, які підкреслюють важливість загального розуміння, поширення знань і гнучкого мислення як основи полікультурної обізнаності та міжкультурного взаєморозуміння. В дослідженнях робиться акцент на

інклюзивному підході до розробки навчальної програми, спрямованого на створення навчального середовища, в межах якого визнається культурна різноманітність людини.

Дослідники Д. Йонассен і К. Пек (США) описують викладання і навчання як активний, конструктивний, спільний, ненавмисний, розмовний, контекстуальний і рефлексивний процес. І всі ці якості притаманні ряду теорій, які описують проектування та розроблення веб-орієнтованого навчального середовища (англ., *Web-based learning environments*) [6].

Т. Рівс і П. Рівс (США) припускають, що проектування он-лайн середовищ (англ., *online environments*) має відповідати десяти педагогічним вимогам: теорія навчання, орієнтовна мета, орієнтовні завдання, мотивація, роль вчителя, мета когнітивна підтримка, групове навчання, культурна чутливість і структурна чутливість [9, с.61].

К. Маклюгліні вважає, що “метою розроблення культурно інклюзивного он-лайн навчання (англ., *culturally inclusive online learning*) є забезпечення того, щоб педагогіка та навчальні програми були гнучкими й адаптованими по відношенню до учнів з різноманітними культурними і мовними світоглядами” [8, с.7]. На думку дослідниці, інклюзивний навчальний план он-лайн середовища передбачає повагу до культури, освіти та досвіду всіх учнів; включає гендер, мову, соціально-економічне становище, культуру і відмінності, пов’язані з етнічною приналежністю; визнає, що будь-який навчальний план обирається вчителем відповідно до його рішення, а не є повною істиною; реагує на базові знання учнів” [8, с.12-13]. Технології он-лайн навчальних середовищ К. Маклюгліні описує як “когнітивні інструменти”, що перетворюють, посилюють й підтримують соціальні та когнітивні взаємодії між учнями з різним світоглядом і географічним розташуванням” [8, с.14].

Дослідник А. Холзл (Австралія) вважає, що основною причиною для використання он-лайн конструктивістського навчального середовища (англ., *online constructivist learning environments*) є бажання допомогти під час навчання учням, які представляють різні культури. Головними цілями он-лайн конструктивістського навчального середовища, на думку дослідника, є: представлення досвіду різних культур і різних поглядів; заохочення до ознайомлення з ідеями протилежних та альтернативних поглядів; представлення можливості створення різних світоглядів [4]. Для досягнення вищезазначених цілей А. Холзл пропонує використовувати модель он-лайн конструктивістського навчального середовища Д. Йонассена, яка включає в себе такі компоненти, певні види й форми роботи: питання/ситуація/проблема/проект; “подібні ситуації/випадки”; інформаційні ресурси; когнітивні інструменти (конструктивні знання); інструменти комунікації (розмови, обговорення) та співпраці; соціальна/змістовна підтримка [5].

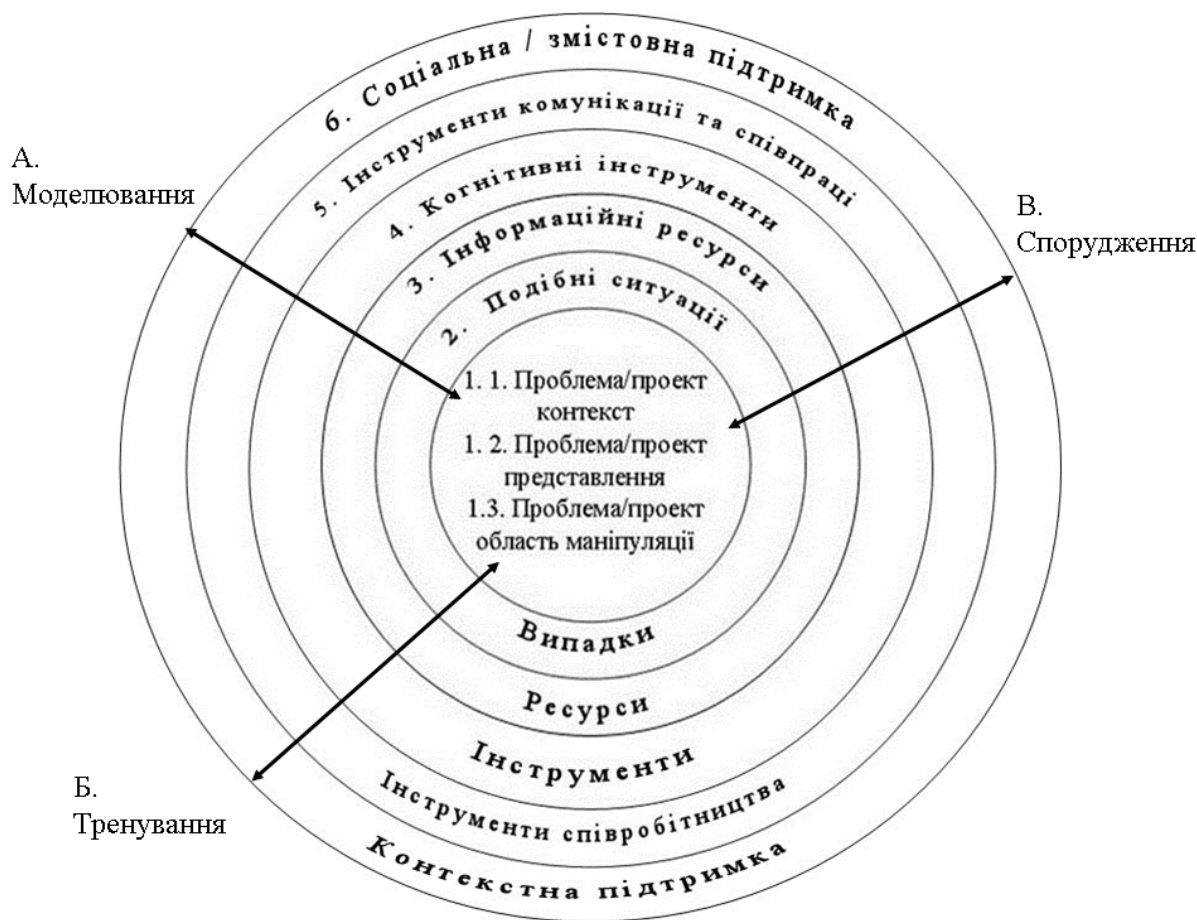

Рисунок 1. Модель он-лайн конструктивістського навчального середовища за Д. Йонассеном [5, с.218].

Розглянемо більш детально яку діяльність передбачає кожен з компонентів.

Питання/ситуація/проблема проект. В рамках компоненту треба розробити банк даних питань/ситуацій/проблем і т.д., які знаходяться в різних культурних контекстах залежно від культурної належності студентів. Учні можуть бути згруповані за культурним світоглядом і розглядати відповідне питання/справу/проблему. Різні шляхи вирішення проблеми з'являються тоді, коли одна група учнів представить свої висновки/рішення/рекомендації на розгляд інших груп, які відрізняються за культурним світоглядом. Учні мотивовані більше дізнатися про зміст культурного контексту проблемної ситуації для того, щоб вирішити проблему або відповісти на питання. Д. Йонассен підкреслює, “якщо ми хочемо по-справжньому виховувати відчуття поваги до різноманітності людей у наших учнів, то ми повинні вибрати питання, ситуацію, проблему, проект, які передбачають різні шляхи вирішення, для того, щоб учні брали участь у дискусіях та обговореннях усіх запропонованих варіантів відповідей” [5, с.219 - 222].

“Подібні ситуації/випадки”. Компонент, заснований на різних культурних контекстах, що відповідають культурним світоглядам учнів у класі. Кожне рішення,

знайдене для вирішення запропонованої ситуації, буде відображати особливий культурний погляд учня на ситуацію, в якій він опинився. Учні поділяються на групи з метою поєднання різних культурних світоглядів. В групах учні будуть вирішувати поставлені перед ними питання/ситуації/завдання з позиції різних поглядів. Численні погляди на рішення ситуації виникають як усередині групи, так і у запропонованих групою рішеннях щодо розв'язання ситуації. Таким чином досягаються дві цілі навчального підходу “подібних ситуацій”. Перша ціль полягає в тому, що він спрямований на збагачення культурного досвіду учня, надаючи великий набір подібних ситуацій, які допоможуть учням потім вирішити реальну життєву ситуацію. Друга - допомагає підвищити пізнавальну гнучкість” через забезпечення і надання уявлення про різні погляди, теми, інтерпретації проблем або питань, які вивчаються учнями [5, с.223-224].

Інформаційні ресурси. Д. Йонассен вважає, що у рамках цього компоненту розробник навчального середовища повинен визначити, якого роду інформаційні дані будуть потрібні учню для того, щоб зрозуміти проблему, та які інші відповідні інформаційні ресурси повинні бути пов'язані з навчальним середовищем. Інформаційні банки та сховища можуть включати текстові документи, графіки, звукові ресурси, відео й анімації, які підходять для того, щоб допомогти учням зрозуміти проблему. Дослідник бачить “всесвітню павутину” (англ., *World Wide Web*) основним засобом для зберігання цих відомостей та даних, але застерігає від надання посилання на інші сайти без оцінки інформації щодо її релевантності, бо учні не володіють досвідченими навичками грамотності для оцінювання якості та фільтрації наданої інформації [5, с.225].

Когнітивні інструменти (конструктивні знання). Когнітивні інструменти в он-лайн навчальному середовищі визначаються Д. Йонассеном як узагальненні комп'ютерні засоби, які призначені для сприяння та розвитку специфічних когнітивних процесів. Дослідник пропонує таку класифікацію когнітивних інструментів: *представницькі інструменти*, наприклад, графічні користувацькі інтерфейси, які являють собою файли і додатки, які можна застосовувати у роботі та маніпулювати ними; *статичні й динамічні інструменти*, наприклад, бази даних, електронні таблиці, семантичні мережі, експертні системи та гіпермедіа конструювання; *інструменти підтримки продуктивності*, наприклад, калькулятори або робочі рамки баз даних, які можуть бути використані учнями для організації та упорядкування інформаційних даних, які вони збирають; *інструменти збору інформації*, наприклад, “всесвітня павутина” [5, с.226-228].

Інструменти комунікації та співпраці. В он-лайн середовищі ці інструменти будуть включати в себе: електронну пошту, дошки оголошень, комп'ютерні конференції,

чати, форуми тощо. У культурно різноманітній групі учнів, використання цих інструментів може іноді бути більш ефективним, ніж спілкування віч-на-віч, тому що видаляються перешкоди у спілкуванні учасників навчально-виховного процесу, а саме: стереотипні судження підлітків про людину за її статтю, расою, кольором шкіри. Студенти, для яких англійська мова не є рідною, краще сприймають он-лайн дискусії, тому що для них читати і писати англійською мовою простіше, ніж говорити й розуміти різні акценти. Під час он-лайн дискусії легше працювати модератору, щоб кожному учаснику надати однаковий час для спілкування. Така можливість буде особливо корисна для іноземних студентів, які часто не можуть взяти участь у обговоренні віч-на-віч, а при вищезазначених умовах вони можуть на рівних засадах взяти участь в обговоренні [5, с.228-229].

Соціальна/змістовна підтримка. Цей компонент он-лайн навчального середовища відноситься до соціальної/змістовної підтримки, що отримується від організації, в якій воно буде реалізовано. Д. Йонассен вважає, що ця підтримка є важливою для успішної реалізації навчального середовища. Необхідно підготувати викладачів і співробітників, які будуть надавати підтримку учням, та підготувати студентів, які навчатимуться в он-лайн середовищі. Якщо таке навчальне середовище буде розроблено для культурно різноманітної групи, то підготовка повинна включати в себе розвиток таких вмінь і навичок: вміння слухати, співчуття, справедливості, діалог, міжкультурна комунікація, вирішення конфліктів і рішення спільних проблем [5, с.230].

Погоджуючись з більшістю зазначених авторів [4,5,6,8,9], вважаємо, що підхід конструктивістського співвідношення є потужним інструментом, який дозволяє розробникам полікультурного он-лайн середовища досягти узгодженості між навчальними цілями, завданнями й очікуваними результатами.

Висновки. Під час проектування полікультурного он-лайн середовища важливо розробити навчальну програму, в межах якої визнаються і цінуються відмінності учнів (гендер, мову, культуру, соціально-економічне становище, етнічну належність, очікування від освіти) та надається можливість висловлювати різні точки зору на вирішення поставленої перед учасниками навчально-виховного процесу проблеми. Потрібен системний підхід до проектування полікультурного КОНС, застосовуючи принцип конструктивістського співвідношення між навчальними цілями, завданнями та очікуваними результатами.

Література:

1. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія / В.Ю. Биков. – К.: Атіка, 2008. – 684с.

2. Collis, B., Parisi, D. & Ligorio, M.B. 1996, 'Adaptation of courses for trans-European tele-learning', *Journal of Computer Assisted Learning*, vol. 12, no. 2, pp.47-62.
3. Damarin, S.K. 1998, Technology and multicultural education: The question of convergence, *Theory into Practice*, vol.37, no.1, pp.11-19.
4. Holzl, A. Designing for diversity within online learning environments [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.ascilite.org.au/conferences/brisbane99/papers/holzl.pdf> – Назва з екрану.
5. Jonassen, D. 1998, *Designing Constructivist Learning Environments*. In C.M. Reigeluth (Ed.) *Instructional theories and models*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, pp.215 – 239.
6. Jonassen, D.H. & Peck, K.L. 1999, *Learning with Technology: A Constructivist Perspective*, Merrill, Upper Saddle River, NJ.
7. Kahn, B.H. (1997) *Web-based Instruction*. Englewood Cliffs, NJ: Education Technology Publications.
8. McLoughlin Catherine. Inclusivity and alignment: Principles of pedagogy, task and assessment design for effective cross-cultural online learning. *Distance Education*, 2001, Vol.22, No.1, pp.7 – 29.
9. Reeves, T. & Reeves, P. 1997, Effective dimensions of interactive learning on the World Wide Web, in *Web-based Instruction*, ed. B.Khan, Educational Technology Publications, Englewood Cliffs, NJ, pp.59-66.

References (Translated and transliterated)

1. Bykov V. *Models of organizational Open Education: monograph /V. Bykov. - К.: Atika, 2008. - 684p.*
2. Collis, B., Parisi, D. & Ligorio, M.B. 1996, 'Adaptation of courses for trans-European tele-learning', *Journal of Computer Assisted Learning*, vol. 12, no. 2, pp.47-62.
3. Damarin, S.K. 1998, Technology and multicultural education: The question of convergence, *Theory into Practice*, vol.37, no.1, pp.11-19.
4. Holzl, A. Designing for diversity within online learning environments [online]. — Available from : <http://www.ascilite.org.au/conferences/brisbane99/papers/holzl.pdf> (in English).
5. Jonassen, D. 1998, *Designing Constructivist Learning Environments*. In C.M. Reigeluth (Ed.) *Instructional theories and models*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, pp.215 – 239.
6. Jonassen, D.H. & Peck, K.L. 1999, *Learning with Technology: A Constructivist Perspective*, Merrill, Upper Saddle River, NJ.

7. Kahn, B.H. (1997) *Web-based Instruction*. Englewood Cliffs, NJ: Education Technology Publications.
8. McLoughlin Catherine. Inlusivity and alignment: Principles of pedagogy, task and assessment design for effective cross-cultural online learning. *Distance Education*, 2001, Vol.22, No.1, pp.7 – 29.
9. Reeves, T.& Reeves, P. 1997, Effective dimensions of interactive learning on the World Wide Web, in *Web-based Instruction*, ed. B. Khan, Educational Technology Publications, Englewood Cliffs, NJ, pp.59-66.